

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАБАЗОВІ КОМПОНЕНТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
BASIC COMPONENTS OF THE REGIONAL COMPETITIVENESS IN UKRAINE

У статті визначено сутність базових та змінних компонент регіональної конкурентоспроможності. Охарактеризовано критерії та показники, що дають змогу досліджувати базові компоненти регіональної конкурентоспроможності. Викладено результати аналізу тенденцій у процесах і явищах, які охоплюють базові компоненти регіональної конкурентоспроможності в Україні. До базових компонент регіональної конкурентоспроможності належать такі, як інфраструктура та доступність регіону, людський капітал, ефективність використання виробничого потенціалу. До змінних компонент належать відкритість регіону, управління, інновації.

Ключові слова: базова компонента, критерій, економічна ефективність, інфраструктура, людський капітал, регіон, регіональна конкурентоспроможність.

В статье определена сущность базовых и переменных компонент региональной конкурентоспособности. Охарактеризованы критерии и показатели, позволяющие исследовать базовые компоненты региональной конкурентоспособности. Изложены результаты анализа тенденций в процессах и явлениях, которые охватывают базовые компоненты региональной конку-

рентоспособности в Украине. К базовым компонентам региональной конкурентоспособности относятся такие: инфраструктура и доступность региона, человеческий капитал, эффективность использования производственного потенциала. К переменным компонентам относятся открытость региона, управление, инновации.

Ключевые слова: базовая компонента, критерий, экономическая эффективность, инфраструктура, человеческий капитал, регион, региональная конкурентоспособность.

The article defines the essence of the basic and variable components of the regional competitiveness. The criteria and indicators that allow exploring the basic components of regional competitiveness are characterized. The results of the analysis of the trends in processes and phenomena that cover the basic components of regional competitiveness in Ukraine are presented. The basic components of regional competitiveness are the following: infrastructure and accessibility of the region, human capital, efficiency of production potential. The variable components include regional openness, management, and innovation.

Key words: basic component, criterion, economic efficiency, infrastructure, human capital, region, regional competitiveness.

УДК 331.446.4(477+100):332.122

Бутусов О.Д.

аспірант кафедри економіки та підприємництва

Ужгородський національний університет

Постановка проблеми. Регіональний соціально-економічний розвиток в сучасних умовах супроводжується посиленням конкуренції регіонів за створення сприятливого середовища для ведення бізнесу та підвищення якості життя населення. Нині важливою проблемою України є значна диференціація темпів економічного розвитку регіонів. Таким чином, підвищення рівня регіонального розвитку, а отже, і конкурентоспроможності останніми роками постає надзвичайно важливою задачею для органів влади України. З цією метою проводиться бюджетна децентралізація, розробляються Стратегії регіонального розвитку, формуються фонди фінансування регіональних проєктів. Ринкові умови та євроінтеграційні процеси змінили також розуміння регіональної політики, що реалізується як центральною владою, так і на регіональному рівні. Безперечно, всі ці процеси повинні базуватися на ретельному аналізі наявного стану речей у регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аспекти оцінювання та аналізу регіональної конкурентоспроможності дуже активно розробляються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Однак,

безперечно, єдності в підходах та баченні методології оцінювання досі не було досягнуто. Так дослідження вітчизняних науковців умовно можна об'єднати у дві групи.

У межах першої групи дослідники виділяють ключові, головні індикатори, які, на авторську думку, найкраще відповідають критеріям конкурентоспроможності регіону. Наприклад, В. Артеменко [1, с. 92–93] до критеріїв оцінки відносить якість життя і добробут населення, навколишнє середовище, соціальну сферу. В. Василенко, О. Анафонов, В. Дубяков [2] вважають критеріями оцінки регіональної конкурентоспроможності природні ресурси, соціальну інфраструктуру, рівень життя та доходів населення, екологічний стан, рівень технічного розвитку суб'єктів господарювання на конкретній території.

Друга група підходів охоплює такі, що пропонують визначення інтегрального індексу на основі зведення різнопланових показників конкурентоспроможності регіону. Наприклад, Л. Ковальська [3, с. 110–113] пропонує розраховувати інтегральний індекс за методом групування часткових показників, що характеризують природні, людські,

інноваційні, фінансові ресурси, інфраструктуру регіону, людський розвиток, геополітичне розташування та зовнішньоекономічну відкритість. І. Журба пропонує розраховувати інтегральний індекс за формулою середньої геометричної щодо характеристик конкурентного потенціалу, конкурентного клімату та інвестиційної привабливості конкурентного середовища регіону [4, с. 45–47].

Водночас необхідно звернути увагу на те, що існують методики, в межах яких виділяються ієрархічний, змістовий, взаємообумовлений поділи між компонентами оцінки. Наприклад, Європейський індекс конкурентоспроможності від Роберта Хаггінса Асошіейтса містить у своїй основі також факторну модель, однак складовими її є фактори-входи, фактори-виходи і фактори-результати [5, с. 6]. Пірамідальна модель регіональної конкурентоспроможності І. Ленгела [6, с. 12] охоплює базові категорії, фактори розвитку та детермінанти успіху. Індекс регіональної конкурентоспроможності Європейського Союзу [7, с. 11] розроблений на основі трьох груп субіндексів, а саме базової групи показників, групи показників ефективності, інноваційної групи.

Постановка завдання. З огляду на вищевказане метою статті є окреслення базових компонентів, що обумовлюють регіональну конкурентоспроможність; аналіз тенденцій у процесах та явищах, які охоплюють базові компоненти регіональної конкурентоспроможності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою оцінювання та ранжування регіонів регіональну конкурентоспроможність пропонується розглядати як результат поєднання та взаємодії низки компонент, а саме базових та змінних (стратегічних). Базові – це компоненти, які визначаються характеристиками, що не піддаються зміні або на які відносно важко вплинути. Змінні – це, відповідно, ті, на які можна впливати, які можна змінювати, які мають бути першочерговим об'єктом спостереження та оцінки системи моніторингу. До базових компонентів регіональної конкурентоспроможності відносимо такі, як інфраструктура та доступність регіону, людський капітал, ефективність використання виробничого потенціалу. До змінних компонентів належать відкритість регіону, управління, інновації.

Базуючись на дослідженнях [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13], а також наявних в Україні статистичних даних [14; 15], пропонуємо таку інтерпретацію показників діагностики та моніторингу конкурентоспроможності регіону за базовими компонентами. Складовими компонентами «інфраструктура та доступність регіону» виділено такі критерії:

- житлова інфраструктура (житловий фонд на 1 особу, рівень зношеності житлового фонду);
- сухопутна доступність регіону (вантажообіг автомобільного транспорту, щільність автомобіль-

них доріг та залізничних колій загального користування з твердим покриттям, кількість поїздок в автобусах у розрахунку на 1 особу, відправлення пасажирів залізничним транспортом);

- інфраструктура зв'язку (забезпеченість населення рухомим (мобільним) зв'язком, кількість абонентів Інтернету а розрахунку на 1 особу);
- освітня інфраструктура (кількість професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів на 1 000 суб'єктів господарювання, кількість загальноосвітніх навчальних закладів на 10 000 осіб);
- інфраструктура системи охорони здоров'я (кількість лікарів, середнього медичного персоналу, кількість лікарняних ліжок на 10 000 осіб).

Характеристики компоненти «людський капітал» в цій методиці включають такі критерії, які можна оцінити кількісно, а саме:

- демографічні характеристики (очікувана тривалість життя, щільність населення, коефіцієнти природного приросту, міграційного приросту населення в межах України та за рахунок міжнародної міграції);
- економічну активність населення (показники рівня економічної активності і демографічного навантаження);
- доходи населення (наявний дохід у розрахунку на одну особу, частка населення з грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму);
- освіченість населення (охоплення дітей дошкільними навчальними закладами, кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів та кількість студентів вищих навчальних закладів у розрахунку на 10 000 населення);
- стан здоров'я (коефіцієнти смертності від новоутворень та від хвороб системи кровообігу на 100 000 осіб, смертність дітей до 1 року).

Для оцінювання компоненти «Економічна ефективність виробничого потенціалу» використано такі критерії:

- підприємницька активність (кількість суб'єктів господарювання на 1 000 осіб, валовий регіональний продукт та валова додана вартість на 1 особу);
- продуктивність праці (випуск в розрахунку на 1 суб'єкт господарювання, валовий регіональний продукт в розрахунку на 1 зайнятого);
- результати для громад (доходи та податкові надходження до місцевих бюджетів на 1 особу);
- інвестиційна здатність (капітальні інвестиції на 1 особу, індекс залучення інвестицій в основні засоби, відсутня регіональна статистика щодо вартості основних засобів);
- ринок праці (рівень зайнятості, рівень безробіття, середньомісячна номінальна заробітна плата працівників).

Як бачимо, більшість показників для оцінки є відносними. Визначені показники аналізуються у динаміці та порівняно з іншими регіо-

нами. Тривалістю динамічного ряду для аналізу є 2009–2016 роки. Джерелом даних є Державний комітет статистики України та Міністерство фінансів України.

Отже, перейдемо до виявлення основних *тенденцій розвитку регіонів України за базовими компонентами регіональної конкурентоспроможності*.

Критерії, за якими досліджується **компонента інфраструктури**, характеризують системи життєзабезпечення виробничо-економічного, соціального комплексів регіону, з одного боку, вони є умовами ведення бізнесу в регіоні, а з іншого боку, є наслідками господарювання та їх комфортності для населення.

Аналіз житлової інфраструктури регіонів. Найвищий рівень забезпеченості населення житлом впродовж 2009–2016 років спостерігається у Київській, Вінницькій і Чернігівській областях. З огляду на військові дії на сході України та анексію Криму зміни відбулися в регіонах з найменш забезпеченим житлом населенням. У 2009 році це були Автономна Республіка Крим (19,98 м. кв. на 1 особу), Львівська (20,91 м. кв. на 1 особу) та Рівненська області (21,05 м. кв. на 1 особу), у 2016 році – вже Луганська (8,53 м. кв. на 1 особу), Донецька (12,05 м. кв. на 1 особу) та Миколаївська області (22,24 м. кв. на 1 особу). Рівень зношеності житлового фонду по Україні скоротився з 0,47% до 0,44% знову ж таки через вихід з обліку ветхого та аварійного житлового фонду в Донецькій і Луганській областях, де показники зношеності були досить високими. Однак загалом ця динаміка є неоднорідною в межах України. Так, найвищий рівень зношеності житлового фонду у 2016 році спостерігається в Одеській, Харківській та Житомирській областях. Найнижчий рівень зношеності житла у 2016 році зафіксовано в Кіровоградській, Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях.

Аналіз сухопутної доступності регіону. Показник щільності автомобільних доріг з твердим покриттям майже не зазнав змін впродовж 2009–2016 років. Найбільший рівень покриття регіону дорогами у 2016 році був у Львівській, Тернопільській та Чернівецькій областях. Аналогічно до попередніх даних не зазнала змін щільність залізничних колій загального користування. Загалом Україна має досить високий рівень забезпеченості залізничними коліями (за цим показником вона входить в першу десятку світу), хоча дещо відстає від Польщі, Франції та Німеччини [16]. Найщільніші залізниці наявні в східних регіонах, де розвиненою є промисловість, а також в тих, які мають вигідне прикордонне розташування. Найнижчою щільність залізничних колій є у Херсонській, Чернігівській та Черкаській областях.

За показником вантажообігу автомобільного транспорту у 2016 році регіоном-лідером є Київ-

ська область. Високі значення припадають на Закарпатську, Львівську та Дніпропетровську області. Найнижчим є вантажообіг по Сумській, Луганській і Житомирській областях. Хоч і відбулося певне уповільнення перевезень, однак чіткої динаміки зниження цього показника для всіх північно-східних і східних регіонів України після початку конфлікту не спостерігається.

Щодо доступності громадського транспорту для населення, то протягом 2009–2016 років в середньому по Україні відбулося скорочення кількості поїздок на автобусах на одну особу з 87 до 47, тобто майже вдвічі. Ця тенденція притаманна для України загалом. Проте найбільше скорочення стосувалося саме східних областей, Луганської, Донецької та Дніпропетровської, для яких традиційними були подібні перевезення. У 2016 році найбільша кількість поїздок на автобусах на одну особу була у Волинській (77), Рівненській (76) та Миколаївській (74) областях. Показник використання населенням залізничного транспорту за регіонами не зазнав таких змін, як попередній, і виявився більш інертним. В абсолютних значеннях найбільше відправлень у 2016 році було у Київській (87,5 млн. осіб) області, а також в областях з крупними вузловими станціями, а саме Харківській (42,4 млн. осіб), Дніпропетровській (38,3 млн. осіб) та Львівській (30,6 млн. осіб).

Аналіз інфраструктури зв'язку. Аналіз поширення мобільного зв'язку свідчить про уповільнення цих тенденції впродовж аналізованого періоду. Найвищий показник забезпеченості населення мобільним зв'язком у 2009 році був у Київській, Чернігівській, Харківській та Миколаївській областях, а найнижчий – у Кіровоградській, Тернопільській і Херсонській. За 7 років розподіл зазнав незначних змін. До лідерів додалася Донецька область, а до аутсайдерів – Вінницька. Натомість Чернігівська і Кіровоградська області знаходяться на рівні середньому для країни загалом.

Значно активніше відбувається проникнення Інтернету до регіонів України. Загалом по Україні впродовж 2009–2016 років забезпеченість населення доступом до Інтернету зросла у 6,5 разів. Несуттєвою є диференціація між регіонами за показником абонентів на 1 особу. Впродовж аналізованого періоду безумовними лідерами залишаються Київська та Одеська області. Решта ж регіонів знаходилась майже на одному рівні: у межах 0,2–0,04 абоненти на 1 жителя у 2009 році; у межах 0,44–0,21 абоненти у 2016 році.

Аналіз освітньої інфраструктури. Інфраструктура загальної середньої освіти суттєво відрізняється між регіонами України. Як видно з рис. 1, цей показник є нижчим у більш урбанізованих областях, де спостерігається дефіцит шкіл у містах. Необхідно зазначити, що відбувається постійне

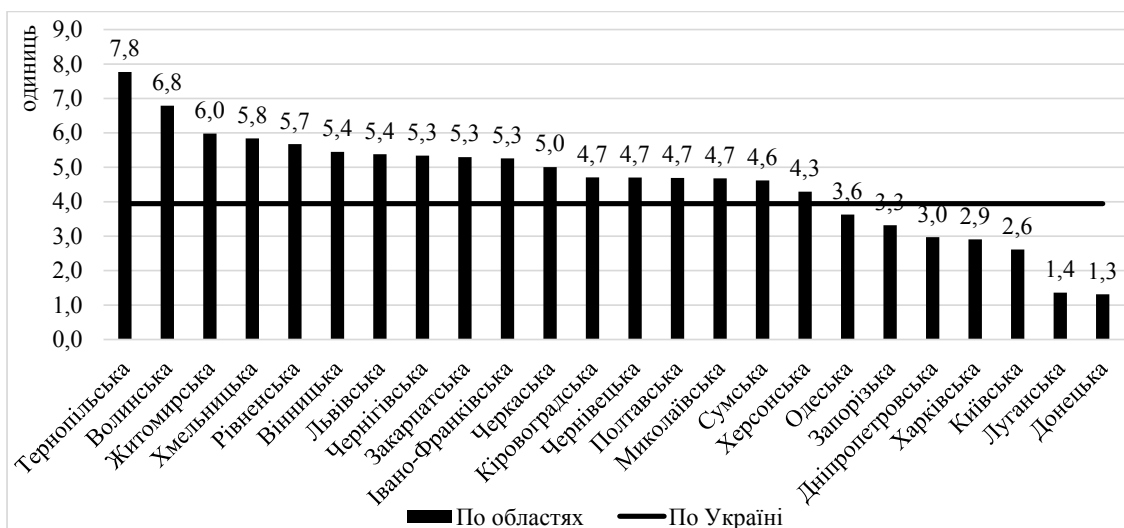

Рис. 1. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів на 10 000 осіб у регіонах України у 2016 році*

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

падіння рівня забезпеченості населення загальноосвітніми навчальними закладами.

Інфраструктура професійної та вищої освіти не зазнала суттєвих змін впродовж аналізованого періоду. Так, у 2016 році найвищий рівень забезпеченості регіону закладами професійно-технічної освіти спостерігався у Сумській, Полтавській, Вінницькій та Рівненській областях, а найнижчий – знову у Київській та Донецькій областях. Інфраструктура вищої освіти (I–IV рівнів акредитації) найбільшою є в регіонах з традиційно крупними освітніми центрами, а саме Києві, Донецьку (до початку конфлікту), Харкові, Дніпропетровську і Львові. Однак за показником рівня забезпеченості господарства закладами вищої освіти ранжування регіонів дещо інше. У зв'язку з хвилею закриття вищих навчальних закладів після 2012 року відбулися зміни в рівні забезпеченості економіки ними. Так, у 2016 році найбільша кількість вищих навчальних закладів на 1 000 суб'єктів господарювання була у Чернівецькій (1,04), Харківській (1,00) та Тернопільській (1,00) областях, а найменша – у Донецькій (0,29), Луганській (0,39) та Миколаївській (0,38) областях.

Аналіз інфраструктури системи охорони здоров'я. Впродовж аналізованого періоду суттєво впав рівень забезпеченості населення лікарняними ліжками. Загалом по Україні таке скорочення складало 21,14%, що пояснюється втратою східних територій та Криму. По Україні регіонами з найвищим рівнем забезпеченості населення лікарняними ліжками є Чернігівська, Дніпропетровська, Львівська, Харківська і Запорізька області, а з

найменшими рівнем – Закарпатська, Вінницька, Житомирська і Волинська області.

Характерною особливістю кадрового забезпечення системи охорони здоров'я регіонів України є скорочення рівня забезпеченості населення медиками, а особливо це стосується середнього медичного персоналу. Протягом 2009–2016 років показник середнього медичного персоналу у розрахунку на 10 000 осіб порівняно суттєво скоротився по Херсонській (на 10,01%), Одеській (на 10,0%), Рівненській (на 9,8%) областях. Незначне зменшення торкнулося Івано-Франківської (1,4%), Хмельницької (3,5%) та Чернівецької (4,3%) областей. Найвищий рівень забезпеченості лікарями усіх спеціальностей у 2016 році зафіксовано в Івано-Франківській (60,9 особи), Чернівецькій (59,4 особи) і Харківській (58,3 особи) областях.

Компонента регіональної конкурентоспроможності **«людський капітал»** охоплює складові, що характеризують, по-перше, людський ресурс для бізнесу, а по-друге, загальну зручність, комфорт і можливості для населення.

Аналіз демографічних характеристик. Загалом для України характерною є тенденція до природнього скорочення населення. Виняток складають Закарпатська, Рівненська, Волинська, Чернівецька та Івано-Франківська області, де впродовж усього аналізованого періоду, або в окремі роки спостерігався природній приріст населення. Для більшості ж регіонів коефіцієнти природнього скорочення традиційно є вищими за середні по країні. Особливо високі показники у 2016 році спостерігалися на сході країни, а саме

у Чернігівській (10,3%), Сумській (8,9%), Полтавській (8,4%), Донецькій областях (останні дані за 2014 рік становлять 8,4%).

Дослідження механічного руху населення відображає підвищення мобільності населення впродовж аналізованого періоду. Згідно з офіційними статистичними даними, міжрегіональна міграція є значно активнішою, ніж міграція міждержавна. В Україні є один регіон з високим міграційним приростом (Київська область) та значним і незначним міграційним приростом (Харківська, Одеська, Волинська, Івано-Франківська, Чернівецька, Полтавська, Дніпропетровська області та Автономна республіка Крим). Натомість основними донорами населення для інших регіонів були Вінницька, Черкаська, Тернопільська, Кіровоградська, Миколаївська, Запорізька, Чернігівська, Волинська області.

За показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні впродовж 2013–2016 років (для яких розроблявся показник) покращення спостерігається для всіх регіонів, окрім Дніпропетровської, Закарпатської, Київської, Запорізької та Харківської областей. Найвищі значення тривалості життя у 2016 році розраховані для Івано-Франківської (73,72 роки), Тернопільської (73,69 років) та Львівської (73,55 років) областей.

Економічна активність населення. Впродовж останніх років найвищий рівень економічної активності населення в Україні спостерігається у східних, промислових областях (Луганська, Дніпропетровська, Харківська). Однак у 2009–2013 роках році цей показник був найвищим у Чернігівській, Житомирській, Черкаській,

Хмельницькій областях, Автономній Республіці Крим. Найнижча економічна активність населення у 2015–2016 роках зафіксована у Волинській, Донецькій, Тернопільській, Хмельницькій областях, а у 2009–2010 роках – в Івано-Франківській, Тернопільській, Одеській областях.

Результуючим індикатором взаємозв'язку демографічної ситуації в регіонах та економічної активності населення є показник демографічного навантаження. Загалом по Україні цей показник впродовж аналізованого періоду хоч і змінювався хвилеподібно, проте в результаті збільшився з 429 до 452 осіб. У 2016 році максимальний рівень навантаження зафіксований у Вінницькій і Житомирській, Рівненській областях, а мінімальний рівень – у Харківській, Луганській і Сумській областях. Негативним процесом є також те, що у більшості регіонів (східні, північні, центральні) переважають особи старше працездатного віку, а лише на заході та півдні демографічне навантаження формується здебільшого особами молодше працездатного віку.

Аналіз доходів населення. Впродовж 2009–2016 років доходи населення загалом по Україні зросли на 148,9%. Однак цей процес супроводжувався двома особливостями. По-перше, процес зростання доходів відбувався дуже нерівномірно. По-друге, значно зросла диференціація між регіонами за рівнем доходів (рис. 2). Ці характеристики накладають відбиток на ще один показник рівня доходів населення, а саме на рівень його бідності. Впродовж 2010–2016 років рівень бідності знизився загалом по Україні на 5,4%. Частка насе-

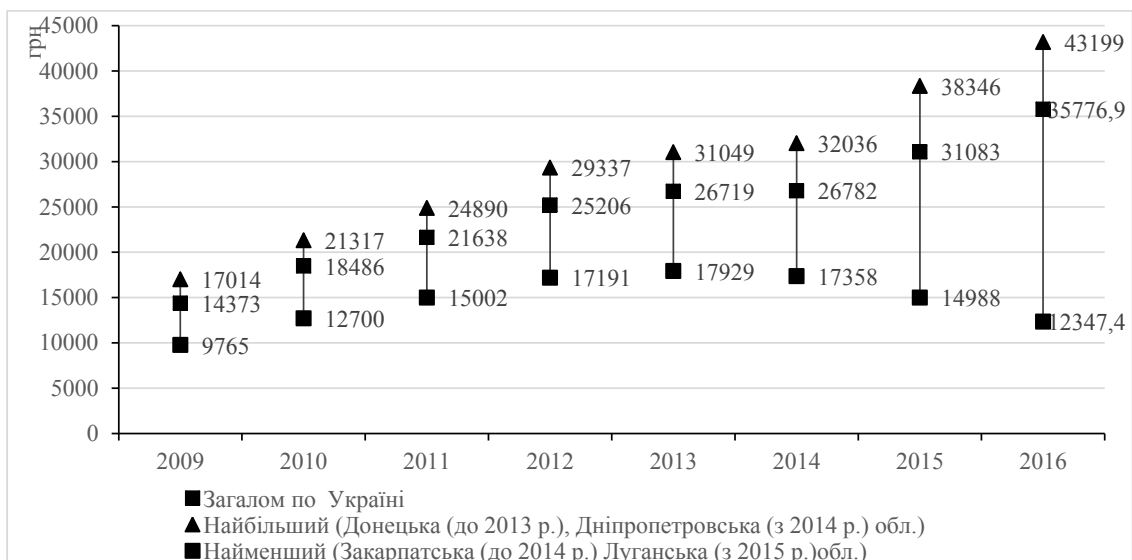

Рис. 2. Динаміка диференціації наявних доходів між регіонами України (грн. у розрахунку на одну особу)*

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя (з 2014 року) та частини зони проведення антитерористичної операції (з 2015 року)

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

лення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму впродовж 2016 року була найбільшою у Волинській (23,5%), Тернопільській (21,6%) та Сумській (18,3%) областях, а найменшою – у Миколаївській (3,8%), Київській (5,4%) та Львівській (5,9%) областях. Як бачимо, відбулося певне скорочення диференціації регіонів за рівнем бідності. Адже різниця між регіоном із максимальною та мінімальною частками скоротилася з 24,0% до 19,7%.

Аналіз освіченості населення. Впродовж аналізованого періоду загалом по Україні покращилася ситуація з доступом населення до дошкільних навчальних закладів. Так, охоплення дітей дошкільними навчальними закладами зросло у всіх регіонах України. У 2016 році регіонами з найкращим рівнем охоплення дітей дитячими садками були Сумська, Черкаська, Київська і Полтавська області, а регіонами з найгіршим рівнем – Івано-Франківська, Львівська і Волинська області.

Характерною особливістю в межах країни є скорочення популярності професійно-технічної освіти. Так, кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 000 населення скоротилася для України з 92 до 67 осіб. Найбільше скорочення відбулося у Київській (зі 130 до 101 особи), Хмельницькій (зі 113 до 85 осіб), Тернопільській (зі 118 до 90 осіб) та Миколаївській (зі 117 до 89 осіб) областях, майже не відбулося змін у Рівненській (зі 111 до 104 осіб), Одеській (із 74 до 66 осіб) та Черкаській (із 75 до 66 осіб) областях. Однак вказані тенденції не супроводжуються зростанням попиту на вищу освіту у вітчизняних ВНЗ. Кількість студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 000 населення скоротилася для України з 566 осіб у 2009 році до 373 осіб у 2016 році.

Аналіз стану здоров'я населення. Показник малюкової смертності у віці до року є надзвичайно важливим індикатором, з одного боку, стану медичного обслуговування регіону, а з іншого боку, загального соціального, економічного, культурного, освітнього рівнів суспільства, що реалізується через батьків дітей. Отже, позитивним явищем є скорочення рівня малюкової смертності як по країні загалом, так і по регіонам зокрема. Виняток становить лише Чернівецька область, де смертність дітей до року зросла з 8,2% у 2009 році до 8,9% у 2016 році. Найбільше скорочення відбулося у Хмельницькій, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Закарпатській областях.

В Україні найвищий рівень смертності спостерігається від хвороб системи кровообігу або так званих хвороб цивілізації. У 2016 році найвищі значення смертності зафіксовані у Чернігівській (1 362,7), Полтавській (1 205,0) та Київській (1 153,2) областях, а найменші – у Донецькій

(435,2), Луганській (527,3), Закарпатській (747,7), Львівській (790,0) областях. Впродовж аналізованого періоду по Україні загалом скоротилася і смертність від новоутворень, однак пов'язано це з втратою обліку по Донецькій і Луганській областях, де дані хвороби є надзвичайно поширеними. У 2016 році регіонами з найвищою смертністю від новоутворень були Запорізька, Дніпропетровська і Полтавська області, а з найнижчою смертністю – Донецька, Луганська (через неповноту даних), Волинська області.

Компонента «Економічна ефективність виробничого потенціалу» охоплює сукупність показників, що відображають рівень реалізації факторів виробництва, наявних у регіоні, і характеризують результати функціонування матеріальної та нематеріальної частин економічної системи регіону.

Підприємницька активність. Найвищі показники співвідношення кількості суб'єктів господарювання на 1 000 осіб зафіксовано в Київській області, проте причиною цього є саме активність у м. Києві. Далі в рейтингу йдуть Миколаївська, Одеська і Дніпропетровська області. До 2014 року Автономна Республіка Крим також займала високі позиції за цим показником. Найнижчий рівень господарської діяльності спостерігався в таких областях, як Вінницька, Рівненська, Чернівецька, Закарпатська, Чернігівська.

Показник валового регіонального продукту відображає, з одного боку, загальні результати господарської діяльності по регіону, а з іншого боку, свідчить про потенційний розмір місцевого ринку. Отже, найвищий рівень ВРП на 1 особу у 2015 році зафіксовано в Київській (120 361 грн.), Полтавській (66 390 грн.), Дніпропетровській (65 897 грн.) та Запорізькій (50 609 грн.) областях. Найменші значення цього показника були у Луганській (10 778 грн.), Чернівецькій (20 338 грн.), Закарпатській (22 989 грн.) та Тернопільській (24 963 грн.) областях. Динаміка валової доданої вартості у розрахунку на 1 особу близька до динаміки попереднього показника.

Продуктивність праці. Продуктивність праці підприємців, власників бізнесу, виражена у випуску в основних цінах на 1 суб'єкт господарювання, у 2015 році була найвищою у Полтавській (6,26 млн. грн.), Дніпропетровській (5,23 млн. грн.), Вінницькій (4,91 млн. грн.), та Запорізькій (4,80 млн. грн.) областях. Автономна Республіка Крим, Чернівецька та Херсонська області мали у 2009 році найнижчий рівень випуску в основних цінах на 1 суб'єкт господарювання, а у 2015 році після втрати Криму до них приєдналися Луганська та Миколаївська області. Загальна продуктивність праці зайнятого населення впродовж аналізованого періоду була найвищою у Київській області, за якою слідували Дніпропетровська,

Донецька (за винятком 2014 року) та Полтавська області. Найменші значення продуктивності праці зафіксовані у Херсонській, Тернопільській, Закарпатській та Чернівецькій областях.

Результати для громад. Впродовж 2011–2016 років найвищий рівень доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 особу спостерігався у Київській області. Крім того, до лідерів рейтингу за цим показником належали Полтавська, Дніпропетровська, Волинська, Рівненська області, а також Автономна Республіка Крим до 2013 року. Найнижчі рівні доходів бюджетів на одну особу до 2013 року включно були у Львівській, Харківській, Луганській та Одеській областях, а після 2014 року – у Луганській і Донецькій областях. При цьому найбільші податкові надходження на 1 особу акумулювалися у Київській, Дніпропетровській областях, впродовж 2011–2013 років за ними слідували Донецька область та Автономна Республіка Крим, а в наступні роки – вже Запорізька та Полтавська області. Отже, до 2014 року включно замикали рейтинг регіонів за цим показником Закарпатська, Тернопільська та Чернівецька області, у 2015 році до них приєдналася Луганська, а у 2016 році – Донецька області.

Інвестиційна здатність. Лідируючі позиції за обсягом капітальних інвестицій на 1 особу займає Київська область, однак досягнуто це насамперед за рахунок м. Києва, де у 2016 році здійснено 29,6% всіх капітальних інвестицій України. Високі значення цього показника також у Полтавській, Дніпропетровській областях, а до 2014 року – у Донецькій області та Криму, після 2014 року – в Івано-Франківській та Миколаївській областях. Найменший рівень інвестиційної привабливості спостерігався у 2009 році у Чернівецькій, Закарпатській та Тернопільській областях, а у 2016 році – у Луганській, Донецькій, Чернівецькій областях.

Рівень інвестиційної привабливості регіону, виражений в індексі капітальних інвестицій, загалом впродовж 2009–2016 років є найкращим у Кіровоградській, Миколаївській, Вінницькій та Тернопільській областях, а до 2013 року і в Автономній Республіці Крим. Найнижчі середні значення індексу капітальних інвестицій за 2009–2016 роки були у Чернівецькій, Донецькій, Луганській та Івано-Франківській областях.

Ринок праці. Регіонами з найнижчим рівнем зайнятості у 2009 році були Сумська, Івано-Франківська і Тернопільська області, а з найвищим – Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Запорізька області. У 2016 році найбільша зайнятість спостерігалась у Харківській, Дніпропетровській і Київській областях, а найнижча – у Донецькій, Волинській і Тернопільській областях.

Пов'язаний із зайнятістю рівень безробіття зріс загалом по Україні та у 14 областях. Найбільше зростання безробіття відбулось у Луганській (з 7,7%

до 16,0%), Донецькій (з 9,4% до 14,1%) та Кіровоградській (з 9,9% до 12,4%) областях. У 2016 році регіонами з найвищим рівнем безробіття були Луганська, Донецька і Полтавська області, а з найнижчим – Харківська, Одеська і Київська області.

У 2009 році регіонами з найнижчим рівнем оплати праці були Тернопільська, Волинська та Чернівецька області, а у 2016 році – Чернівецька, Тернопільська і Кіровоградська області. Найвищий рівень оплати праці спостерігався впродовж аналізованого періоду в Київській, Донецькій, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Загалом приріст рівня оплати праці коливався від 183,59% у Волинській до 146,57% у Харківській областях. Впродовж аналізованого періоду диференціація між регіонами за рівнем оплати праці зросла. Так, у 2009 році різниця в середньомісячній заробітній платі між регіонами з найвищим і найнижчим її рівнями складала 1,82, а у 2016 році – 1,88 рази. Проте середньоквадратичне відхилення для значень рівня заробітної плати зросло з 252,59 до 1 123,52.

Висновки з проведеного дослідження. Загалом втрачені території Автономної Республіки Крим, Донецької і Луганської областей характеризувалися високими рівнем окремих компонентів регіональної конкурентоспроможності. Як наслідок, Донецька і Луганська області за більшістю критеріїв перемістилися з розряду найкращих або таких, що мають рівень розвитку вище середнього, до розряду регіонів з найнижчими характеристиками. Аналіз показує, що лідерство Київської області в межах певних критеріїв здебільшого обумовлена впливом господарського комплексу м. Києва, а не регіону загалом.

Загалом частина досліджуваних складових конкурентоспроможності не зазнала покращення в аналізованому часовому горизонті. Крім того, в межах певних критеріїв посилилась міжрегіональна диференціація. Економічна складова конкурентоспроможності є сильнішою у промислово розвинених регіонах сходу та частково на півдні України. Натомість соціальні та гуманітарні характеристики або мають кращий вплив у західних областях, або відносно рівномірно (з переважанням тих чи інших складових) розподілені по регіонах країни.

Подальші дослідження передбачають аналіз змінних компонентів регіональної конкурентоспроможності, які лежать в інституційному полі, пов'язані з відкритістю економіки, особливостями регіонального управління. Це пов'язане з проблемою збору даних, які часто не є покриваються наявною статистичною інформацією. Також останній етап дослідження передбачає розрахунок інтегрального індексу регіональної конкурентоспроможності для областей України, який є консолідацією показників за базовими та змінними компонентами конкурентоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів. Регіональна економіка. 2006. № 2. С. 90–97.
2. Василенко В., Анафонов О., Дубяков В. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы: монография. Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2008. 363 с.
3. Ковальська Л. Методичні підходи до аналізу і оцінювання конкурентоспроможності регіону. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. 2013. № 3. С. 109–124.
4. Журба І. Конкурентоспроможність регіону: суть, методи оцінки, сучасний стан. Економіка підприємства. 2005. № 3. С. 45–49.
5. Huggins R., Izushi H European competitiveness index 2006–2007. Pontypridd: Robert Huggins Associates Ltd., 2007. 42 p. URL: <http://www.cforic.org/downloads.php>.
6. Lengyel I. The pyramid model: enhancing regional competitiveness in Hungary. Acta Oeconomica. 2004. № 54 (3). P. 323–342. URL: http://www2.eco.u-szeged.hu/region_gazdfejl_szcs/pdf/the_pyramid-model.pdf.
7. Annoni P., Dijkstra L., Gargano N. EU Regional Competitiveness Index 2016. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2016. 28 p.
8. Huggins R., Thompson P. UK Competitiveness Index 2016. Cardiff: Centre for International Competitiveness, 2017. 45 p.
9. Eurochambres. Regional competitiveness atlas edition 2008. Paris: Axe Expansion, 2009. URL: http://www.eurochambres.eu/DocShare/docs/3/DJAKNBM DMKOEKMNMEHGAIMIK3OY96C4Q4JH6QHU9Y C5H/EUROCHAMBRES/docs/DLS/Atlas_of_Regional_Competitiveness-2008-00845-01.pdf.
10. Huovari J., Kangasharju A, Alanen A. Regional competitiveness in Finland. ERSA 40th European Congress, 2000. 17 p. URL: <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa00/pdf-ersa/pdf/234.pdf>.
11. Snieška V., Bruneckienė J. Measurement of Lithuanian regions by regional competitiveness index. Engineering economics. 2009. Vol. 61. № 1. URL: <http://inzeo.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11584/6269>.
12. Martin R. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission, Directorate-General Regional Policy. Cambridge Econometrics Ecorysnei. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf.
13. Lengyel I., Rechnitzer J. Drivers of regional competitiveness in the Central European countries. Transition Studies Review. 2013. Vol. 20. №. 3. P. 421–435.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.
16. Ковальська Л. Тенденційні особливості розвитку транзитного потенціалу України та її регіонів. Економічний форум. 2014. № 2. С. 57–64.